

Oikeus elämään ja kehittymiseen

SUOMEN UNICEFIN LAPSIYSTÄVÄLLINEN KUNTA -MALLI

Kasvuun tarvitaan tukea ja turvaa?

OIKEUS ELÄMÄÄN JA KEHITTYMISEEN

TEEMAN LUKU: 1

Aluksi: Kaikki alkaa lapsuudesta

Ihmisen hyvän elämän pohja on lapsuudessa ja nuoruudessa. Lapsi tarvitsee suojaa uhkilta ja vaaroilta, mutta myös monenlaista tukea kehittymiseen. Hyvään lapsuuteen kuuluvat myös leikki, ilo ja oppiminen.

Miten kunta mahdollistaa lapsen kehittymisen täyteen mittaansa?

Lapsen etu on käsite, josta on periaatteessa helppo olla samaa mieltä. Mutta käytännössä se voidaan ymmärtää hyvin eri tavoin. Joskus joudutaan käymään keskustelua siitä, miksi lapsen etu on ensisijainen suhteessa esimerkiksi muiden ikäryhmien oikeuksiin tai taloudellisiin tekijöihin.

Jokaisella lapsella on oikeus elämään. Julkisen vallan on taattava mahdollisimman hyvät edellytykset lapsen henkiinjäämiselle, kasvuille ja kehitykselle. Kehitykseen kuuluvat fyysinen, henkinen, hengellinen, moraalinen, psykologinen ja sosiaalinen kehitys.

Ihmisen hyvän elämän pohja luodaan lapsuudessa ja nuoruudessa. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus terveyteen, turvaan, oppimiseen, leikkiin, lepoon ja vapaa-aikaan. Suomessa useat näistä oikeuksista toteutuvat monien lasten elämässä hyvin. Niiden toteutuminen ei ole itsestään selvää, vaan jatkuvan ja suunnitelmallisen työn tulos. Merkittävä osa tästä työstä tehdään kunnissa esimerkiksi osana varhaiskasvatuksen, oppilaitoksen ja nuorisotoimen työtä.

Lapsen elämän, henkiinjäämisen ja kehittymisen taustalla on monia tekijöitä, jotka joko suojaavat lasta tai ovat hänelle riski. Voimavarojen tukeminen ja riskien tunnistaminen on tarpeen lapsen syntymästä lähtien, jotta lapsen kasvua ja kehittymistä voidaan tukea juuri tätä lasta ja perhettä auttavain toimin.

Lapsi tarvitsee kehittyäkseen leikkiä, oppimista, vapaa-aikaa ja iloa.

Edistääkö kuntanne pienten ja isompienkin lasten vapaata leikkiä sisällä ja ulkona? Ovatko nuoret tervetulleita viettämään vapaa-aikaa julkisiin ja yhteisiin tiloihin? Onko kaikille tarjolla harrastusmahdollisuuksia?

Kunnilla on vastuu pienten ja nuorten asukkaidensa yleisestä turvallisuudesta. Ovatko esimerkiksi leikki- ja liikuntapaikat sellaisia, että tapaturmariski on mahdollisimman pieni? Ovatko julkiset tilat ja kadut turvallisia myös iltaisin? Onko liikenne suunniteltu niin, että kävelevä, pyörilevä tai skeittaava lapsi tai nuori suoriutuu retkeltään terveenä ja turvallisesti kotiin?

Lasten ja lapsiryhmien tilanteet vaihtelevat. Jonkun vaarallisin paikka on koti, toista uhkaavat kiusaajat koulussa, kolmas jää pois harrastuksesta epäasiallisen kohtelun takia. Erilaisten lasten ja tilanteiden tunnistaminen vaatii kunnan viranhaltijoilta ja työntekijöiltä laaja-alaista osaamista ja yhteistyötä.

Monen lapsen elämää varjostaa henkinen ja fyysinen väkivalta, köyhyys ja jatkuva huoli selviytymisestä. Kunnan palvelut voivat olla ratkaisevan tärkeitä.

Saavatko lapset ja nuoret apua ja tukea aikuisilta, jos he sitä tarvitsevat?

Kuinka varmistetaan, että jokaisella lapsella ja nuorella on turvallinen aikuinen rinnallakulkija silloin, kun itsellä tai omilla vanhemmilla tai perheessä on muutoin vaikeaa? Tässä osiossa kerrotaan, miten lapsiystävällinen kunta varmistaa jokaiselle nuorelle kuntalaiselle parhaan mahdollisen lapsuuden ja nuoruuden, oikeuden turvalliseen kasvuun ja kehitykseen.

Mihin perustuu lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen?

YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja sitä täydentävät yleiskommentit määrittävät, että lapsella on oikeus mahdollisimman turvattuun ja hyvään elämään. Sopimus on Suomessa voimassa kuin laki.

Oikeuden elää ja kehittyä tulee toteutua lapsen eri elämäntilanteilla, joista kustakin lapsen oikeuksien sopimus säätelee tarkemmin. Sopimuksen osa-alueita ovat terveydenhuolto, koulutus, lastensuojelu, vapaa-ajanpalvelut ja kulttuuri.

Kehittyminen tarkoittaa, että jokainen yksilö saa kehittyä kykyjensä mukaan ja mahdollisimman täysimääräisesti.

Sopimuksen mukaan lapsella on oikeus kehityksensä kannalta riittävään elintasoon ja maksuttomaan peruskouluun. Julkisen vallan tulee ehkäistä koulunkäynnin keskeyttämistä ja tukea nuorta peruskoulun jälkeisiin opintoihin.

Lapsella on oikeus myös lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämyksiin.

Kaikki lapsen kehitystä ja kasvua vaarantava toiminta on kielletty. Lapsella on oikeus olla joutumatta minkäänlaisen henkisen tai fyysisen väkivallan kohteeksi. Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvittaessa hoitoa.

Kasvuun tarvitaan tukea ja turvaa?

OIKEUS ELÄMÄÄN JA KEHITTYMISEEN

TEEMAN LUKU: 2

Hyvään elämään kuuluu leikki ja tulevaisuudenusko

Lapsi tarvitsee kehittyäkseen kavereita, vapaa-aikaa ja leikkiä. Hän tarvitsee myös uskoa tulevaisuuteen. Kunta voi vahvistaa köyhässä perheessä elävän lapsen luottamusta siihen, että vaikeudet voitetaan. Ilmastomuutokseen liittyvissä huolissa auttavat tieto ja toiminta.

Lapsi tarvitsee leikkiä ja vapaa-aikaa

Kysy lapselta, mitä on hyvä elämä. Moni vastaa, että tärkeimpiin asioihin kuuluvat kaverit ja kiva vapaa-aika. Ne ovat tärkeitä myös kasvun ja kehityksen kannalta. Lapsikin tarvitsee hengähdystaukoja omasta arjestaan – vapaata, suunnittelematonta aikaa, jona voi tehdä mitä haluaa.

Lapsen hyvään elämään kuuluu leikki. Aikuisten tehtävä on varmistaa, että lapsen elämässä on leikille aikaa ja tilaa.

Leikkiin kuuluvat hauskuus, epävarmuus, haasteellisuus, joustavuus ja tuottamattomuus. Leikkiin ryhdytään sen itsensä vuoksi eikä tietyn tavoitteen saavuttamiseksi. Leikki on lapselle luontainen tapa toimia, osallistua ja oppia.

Leikille ei ole ala- eikä yläikärajaa. Kunnan toimijat ja kaikki aikuiset voivat rohkaista lapsia leikkiin myönteisillä asenteilla ja käytännön toimilla. Onko kunnassa tarpeeksi ulkoleikkipaikkoja? Sovelletaanko leikkilisiä ja pelillisiä yhteisöllisyyttä tukevia menetelmiä myös koulussa ja toisen asteen koulutuksessa? Saako kirjastosta lainata leluja ja pelivälineitä? Miten leikki näkyy nuorisotyössä ja vapaa-ajanviettopaikoissa? Mitä voidaan tehdä, jotta jokaisella lapsella ja nuorella olisi mahdollisuus ainakin yhteen mukavaan harrastukseen? Miten puututaan ongelmiin, jotka estävät mielekkään vapaa-ajan?

Siihen, että vapaa-aika ei aina tuota lapsille ja nuorille iloa ja hyvää oloa, vaikuttavat monet sosiaaliset ja terveydelliset syyt: lapsen joutuminen kiusatuksi, kaverittomuus, terveysongelmat, tukiverkoston puute sekä huoltajan uupumus, sairaudet tai päihdeongelmat. Arviolta joka neljäs alaikäinen elää perheessä, jossa vanhemmalla on mielenterveys- tai päihdeongelma.

Leikki kuuluu jokaiselle lapselle yhdenvertaisesti.

Miten kunta ottaa huomioon esimerkiksi vähävaraisten perheiden lasten ja vammaisten lasten oikeuden leikkiin? Tuetaanko tyttöjen, poikien ja muunsukupuolisten harrastuksia tasapuolisesti? Kuuleeko kunta ja sen päättäjät, mitä lapset ja nuoret itse asiasta ajattelevat?

Monen lapsen elämää varjostaa köyhyys

Suomi ei ole köyhä maa, mutta köyhyys on vakava ongelma Suomessakin. Lapsi voi joutua kantamaan jatkuvaa huolta perheen toimeentulosta, kärsiä puutteellisesta ravinnosta ja riittämättömistä varusteista. Hän kantaa mukanaan ulkopuolisuuden tunnetta ja voi kokea, että hänen mahdollisuutensa elämässä eivät ole yhtä hyvät kuin muiden.

Noin 119 000 Suomessa asuvaa lasta elää köyhässä perheessä. Yksinhuoltajaperheistä neljännes on pienituloisia. Suomessa köyhyys on osattomuutta ja sitä, että muille tavalliset asiat jäävät haaveiksi. Lapsi voi tuntea häpeää ja alemmuutta. Köyhyydessä kasvava nuori voi rajata omia ammattihaaveitaan.

Köyhyys altistaa kiusaamiselle.

Lapsuudessa koettu köyhyys vaikuttaa ihmiseen vielä aikuisena, vaikka hänen taloudellinen tilanteensa kohentuisi.

Lapsiperheköyhyyden taustasyitä Suomessa ovat yleisimmin vanhemman tai lapsen sairaus, vammaisuus, työkyvyttömyys, työttömyys, opiskelu, osa-aika- ja pätkätyöt sekä matalapalkkaisuus. Köyhyyteen voi liittyä ylivelkaantumisen tuomaa stressiä. Yhteiskunnan tarjoama perusturva ei riitä nostamaan kaikkia köyhyysrajan yläpuolelle.

Suomalaisten lasten vapaa-ajanmahdollisuuksia rajoittaa useimmiten perheen heikko talous. Moniin harrastuksiin tarvitaan ainakin jonkin verran rahaa. Kunnan päätöksentekijöillä on suuret mahdollisuudet vaikuttaa siihen, että tarjolla on myös maksuttomia tai edullisia harrastusmahdollisuuksia erilaisista asioista kiinnostuneille lapsille ja nuorille. Kunta voi myös tukea lapsen tai nuoren maksullisia harrastuksia taloudellisesti ja tiedottaa tästä mahdollisuudesta aktiivisesti.

Lapsiystävällinen kunta huolehtii jokaisen lapsen oikeudesta riittävään elintasoon. Kunnan tulee mahdollistaa taloudellisesti heikommassa asemassa oleville lapsille ja nuorille asioita, jotka tukevat selviytymistä ja vahvistavat tunnetta pärjäämisestä.

Ilmastomuutos vaikuttaa lapsiin ja nuoriin

Ilmastomuutos ja luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen uhkaavat monin tavoin lapsen mahdollisuutta kehittyä täysimääräisesti – myös Suomessa.

Nuorisobarometrin mukaan ilmastomuutos on nuorten suurin huoli.

Ilmastokriisi nakertaa lasten ja nuorten luottamusta tulevaisuuteen. ”Meidän lapsemme kuolevat ilmastomuutokseen”, lukee nuoren ilmastolakkoilijan kyltissä.

Ilmaston kuumeneminen lisää myös suoria uhkia lasten hyvinvoinnille. Esimerkiksi hellekausien ja rakennusten kosteusvaurioiden aiheuttamat terveyshaitat saattavat lisääntyä, samoin veden ja hyönteisten välityksellä leviävät taudit. Sateiset, lumettomat talvet saattavat lisätä masennusta. (Lisää ilmastomuutoksen aiheuttamista terveysriskeistä voit lukea THL:n sivuilta.

Myös Suomessa ympäristön tilan heikkeneminen uhkaa usein pahimmin jo ennestään heikoimmassa asemassa olevien hyvinvointia. Jos esimerkiksi ruoka ja energia kallistuvat pölyttäjäkadon ja ilmastomuutoksen vuoksi, köyhien perheiden elämä hankaloituu entisestään.

Ilmasto vaikuttavia päätöksiä tehdään kunnissa joka päivä, jokaiselle toimialalla. Ilmastomuutoksen hillinnän lisäksi on tärkeää varautua sen seurauksiin, sillä ilmasto lämpenee vielä vääjäämättä. Lapsiystävällinen kunta huomioi, että ilmastotyö ja luonnon monimuotoisuuden varjelu edistävät lasten ja nuorten hyvinvointia sekä hyvää elämää.

Lapsiystävällinen kunta vähentää ilmastopäästöjään systemaattisesti. Kunnalla on ilmastostrategia tai -ohjelma, jonka toteutumista seurataan systemaattisesti. Tämä tarkoittaa esimerkiksi säännöllistä päästökehityksen raportointia. Kunta huomioi ilmastovaikutukset energiasektorin ohella myös liikennettä, maankäyttöä, rakentamista, hankintoja ja palveluiden järjestämistä koskevassa päätöksenteossa sekä eri toimialojen valmius- ja turvallisuussuunnitelmissa.

Lapsiystävällinen kunta huolehtii, että lapset ja nuoret saavat riittävästi tietoa ilmastomuutoksesta ja pystyvät vaikuttamaan ilmastopäätöksiin niin päiväkodissa ja koulussa kuin kunnan tasollakin. Ilmastomuutos on läpileikkaavasti mukana paikallisissa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa eri kouluasteilla.

Tukea kunnan ilmastotyöhön löytyy muun muassa Kuntaliiton julkaisemasta *Ilmastomuutos ja kunnat* -oppaasta.

"Minä olen huolissani ilmastonmuutoksesta. Se vaikuttaa suuresti täällä Saamenmaalla. Minun perheeni elää poronhoidosta, ja olen huolissani siitä, miten porot pärjäävät, kun kesällä on liian kuuma. Ja lohi ei myöskään tykkää liian kuumasta vedestä, ja niinpä tänä kesänäkin Tenojoessa oli hyvin vähän lohta. Nyt minä seison täällä kotini takapihalla järvenrannassa, on elokuun loppu ja täällä on +23 astetta lämmintä, vaikka pitäisi jo olla syksy ja aika kylmää jo. Minä en halua, että talvella sataa vettä."

Áilu Laiti, Utsjoki

"Mun lean fuolas dálkadatrievdádeamis. Dat váikkuha garrasit dáppe Sámis. Mu bearáš eallá boazodoalus ja mun lean fuolas mo bohccot birgejit go lea geasset menddo báhkka. Ja luossa maid ii liiko menddo liegga čázis de Deanus lei dálge hui unnán luossa. Dál mun čuoččun dáppe mu ruovttu šilljus jávregáttis, lea borgemánu loahpa ja dáppe lea +23 gráda liekkas vaiko galggašii leat čakča ja viehka galmmas jo. Mun in hálit ahte dálvet arvá."

Áilu Laiti, Utsjoki

KYSYMYS:

Miten kunnassanne yhdistetään ilmastotyö

1. maankäyttöön ja kaavoitukseen?
2. liikennesuunnitteluun ja rakentamiseen?
3. varhaiskasvatukseen ja oppimiseen?
4. kulttuuriin?

Kasvuun tarvitaan tukea ja turvaa?

OIKEUS ELÄMÄÄN JA KEHITTYMISEEN

TEEMAN LUKU: 3

Väkivalta on liian monen lapsen elämää

Lapsella on oikeus elämään, johon ei kuulu minkäänlaista väkivaltaa – ei kohteeksi joutumista, väkivallan näkemistä eikä muutakaan altistumista. Tämä oikeus ei toteudu läheskään kaikkien Suomessa elävien lasten elämässä. Kunta on lapsen turvaajana avainasemassa.

”

”Pakotat minut julmuuteesi”

”Sinä väännät hanan auki, kylmälle, täysille. Pakotat minut alle, kylmyyteen, sinun julmuuteesi. Vaatteet päällä. Kylmä vesi sattuu, enemmän kuin lyöntisi. Mutta rakastan sinua äiti. Annan sinun tehdä niin, luotan siihen, että tiedät, mikä minulle on oikein. Luotan sinuun, uskon sinuun. Rakastan sinua äiti.”

- Nimimerkki Pikkumyy teoksessa Minä jaksan tämän päivän, Lastensuojelun keskusliitto 2019

Väkivaltaa on kaikenlaisissa perheissä

Jokaisella lapsella on säädösten ja sopimusten perusteella oikeus hoivaan ja elämään, johon ei kuulu minkäänlaista väkivaltaa – ei väkivallan kokemista mutta ei myöskään sen todistajaksi joutumista tai väkivallan pelkoa. Tämä oikeus ei toteudu läheskään kaikkien suomalaisten lasten ja nuorten elämässä.

Väkivalta on vallan, kontrollin tai fyysisen voiman vahingoittavaa käyttöä tai sillä uhkaamista. Se voi olla fyysistä: lyömistä, potkimista, tukistamista, läimäyttelyä, piiskaamista tai seksuaaliväkivaltaa, mutta myös henkistä: huutamista, uhkailua, lapsen halventamista tai vähättelyä.

Väkivaltaa on myös hoidon laiminlyönti, kiusaaminen tai erityyppinen seksuaalinen häirintä.

Väkivaltaa on kaikenlaisissa perheissä varallisuudesta, asuinalueesta, sosioekonomisesta asemasta ja perhemuodosta riippumatta. Väkivaltakokemukseksi luetaan myös se, että lapsi tai nuori joutuu elämään tai todistamaan väkivaltaa ympäristössään tai elämään pelon ilmapiirissä, vaikka väkivalta ei suoraan kohdistuisi häneen.

Tilastojen mukaan lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden pahoinpitelyrikosten uhrien määrä on kymmenen viime vuoden aikana kasvanut. Tekijät ovat aikuisia tai toisia alaikäisiä. On tärkeää huomioida, että kaikki väkivalta ei päädy viranomaisten tietoon ja sitä kautta tilastoihin, vaan on vain uhrien ja lähipiirin tiedossa olevaa piilorikollisuutta. Väkivallasta kertomiseen on usein korkea kynnyks, ja häpeä sekä pelko voivat estää ilmoittamisen.

Lapsi tai nuori voi syyllistyä rikokseen myös itse. Tällöin on tärkeää muistaa, että myös rikoksen tehnyt lapsi on ensisijaisesti lapsi. Ruumiinvammojen ja psyykkisten haittojen lisäksi väkivalta lisää riskiä syrjäytymiseen. Pahimmillaan väkivalta johtaa kuolemaan. Haitallisilla lapsuuden aikaisilla kokemuksilla kuten väkivallalla ja hoidon laiminlyönnillä on tutkimusten mukaan yhteys riskikäyttäytymiseen, mielenterveysongelmiin ja aikuisiän sairastavuuteen sekä väkivallan kierteen ylisukupolvisuuteen.

Laajan suomalais-ruotsalaisen tutkimusaineiston mukaan sekä äideistä että isistä kuusi prosenttia oli syyllistynyt fyysiseen väkivaltaan alle kaksivuotiaista lastaan kohtaan vähintään kerran tutkimusta edeltävän vuoden aikana: lyönyt tai läimäyttänyt, potkinut, heittänyt esineellä tai yrittänyt lyödä lapsiaan esineellä tai ravistellut. Saman tutkimuksen mukaan noin kolmasosa vanhemmista oli kohdistanut alle 13-vuotiaaseen lapseensa erityyppistä väkivaltaa (ml. henkinen väkivalta) vähintään kerran kuussa tutkimusta edeltäneen vuoden aikana.

Kouluterveyskyselyn (2019) mukaan ulkomaalaistaustaiset, vammaiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat tai kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat muita alttiimpia joutumaan myös väkivallan ja seksuaalisen häirinnän kohteiksi.

Kiusaaminen ja häirintä voi olla fyysistä tai sanallista sekä epäsuoraa kuten systemaattista ryhmän ulkopuolelle sulkemista. Niiden kohteeksi voi joutua suoraan kasvokkain tai esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tai pelien kautta. Koulussa tapahtuvaa kiusaamista voi nimittää myös kouluväkivallaksi. Kouluterveyskyselyn (2019) mukaan seitsemän prosenttia alakoulun neljäs- ja viidesluokkalaisista koki kiusaamista viikoittain. Yläkoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista kiusaamista koki viikoittain kuusi prosenttia ja satunnaisemmin joka viides.

Seksuaalinen häirintä on hyvin yleistä

Digitaalisen median erilaiset palvelut ovat lapsille ja nuorille arkipäivää ja tiivis osa lasten ja nuorten sosiaalista ympäristöä. Niillä on tärkeä merkitys lasten ja nuorten keskinäisessä vuorovaikutuksessa sekä esimerkiksi yhteydenpidossa vanhempien ja muiden aikuisten kanssa.

Positiivisten vaikutusten lisäksi on tärkeää huomioida, että lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen on digitaalisessa mediassa yleistä. Kouluterveyskyselyjen mukaan yli 30 prosenttia alaikäisistä on nähnyt toisten lasten ja nuorten harjoittamaa seksuaalista häirintää digitaalisessa mediassa tutkimusta edeltävän vuoden aikana. Häirintä on useimmiten sitä, että lapsille lähetetään seksuaalisia kuvia ja videoita tai pyydetään heitä lähettämään kuvia itsestään.

Nuorilla on vain vähän tietoa miten ja minne häirinnästä voi ilmoittaa.

LISÄTIETOA

Lue lisää seksuaaliseen häirintään puuttumisesta

Niin sanottu *grooming* eli lasten houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin on yleistä verkossa ja pelialustoilla. Useampi kuin joka kymmenes lapsi on jutellut verkossa ennestään tuntemattoman henkilön kanssa. Tällaisiin kontakteihin ryhtyneistä lapsista jopa kymmenesosa on joutunut tilanteeseen, jossa keskustelukumppani pyytää lasta ottamaan vaatteet pois. (Kouluterveyskysely 2019; Pelastakaa lapset ry 2018.)

Yläkoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä joka kolmas kertoo Kouluterveyskyselyssä (2019) kokeneensa häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuoden aikana. Pojista häirityiksi on tullut vajaa kymmenesosa.

Lapsilla ja nuorilla on tutkimusten mukaan vain vähän tietoa seksuaaliseen häirintään liittyvästä lainsäädännöstä sekä siitä, miten ja minne häirinnästä voi ja pitää ilmoittaa. Häpeän tunne on keskeinen syy sille, etteivät lapset ja nuoret läheskään aina kerro seksuaalisesta häirinnästä aikuiselle.

Kunnan viranhaltijoiden, työntekijöiden ja päättäjien on varmistettava, että lapset ja nuoret saavat tietoa oikeuksistaan, väkivaltaa jo kohdanneiden palveluista ja esimerkiksi verkossa tapahtuvasta häirinnästä. Digitaitojen opetukseen kuuluu myös suojautuminen. Kunnan tulee avoimella toiminnallaan luoda ilmapiiri, jossa asioista uskalletaan puhua. Lapsille on tehtävä selväksi, että kaikenlainen väkivalta on aina väärin ja vastuu kaikista tilanteista on aina aikuisella, ei lapsella.

Varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, vapaa-ajantoimintojen ja sosiaalipalveluiden kautta kunta tavoittaa lapsiväestönsä hyvin. Kaikkia näitä kanavia on syytä käyttää tehokkaasti myös väkivallan ja häirinnän vastaisessa työssä. Lisäksi työssä kannattaa hyödyntää Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelmaa (2020; erityisesti luku 11).

Kasvuun tarvitaan tukea ja turvaa?

OIKEUS ELÄMÄÄN JA KEHITTYMISEEN

TEEMAN LUKU: 4

Kunnalla on monta keinoa ehkäistä väkivaltaa

Väkivaltaa voidaan ehkäistä tiedolla ja vaikuttamalla asenteisiin. Turvataitokasvatus, avoin puhe ja väkivallan vastainen ilmapiiri ovat tehokkaita keinoja. Jokaisen lapsen on tiedettävä, ettei häneen saa kajota.

Perheväkivaltaa kokeneiden alakouluikäisten unelmia

Joku aikuinen, jolle voi kertoa kaiken.

Tunne, etten ole yksin.

Turvallinen ja siisti koti.

Hauskoja hetkiä, jolloin ei tarte stressata.

Rakkautta ja ystävyyttä paljon enemmän.

Ihminen, joka ei koskaan jätä mua.

Lähde: Pelastakaa Lapset ry

Tieto ehkäisee väkivaltaa ja tuo turvaa

Väkivalta voidaan ehkäistä, ja siihen voidaan ja pitää puuttua. Lapsen oikeuksien sopimukseen sitoutunut valtio vastaa siitä, että lapsen oikeus turvalliseen elämään toteutuu. Kuntien viranhaltijoilla ja työntekijöillä on tässä keskeinen rooli: he ovat niitä luotettavia aikuisia, joita lapsi kohtaa arjessaan, joille hän voi puhua ja joilla on keinot auttaa.

Turvataitokasvatuksella tarkoitetaan lasten ja nuorten omien voimavarojen, myönteisen kehonkuvan ja itsetunnon sekä selviytymiskeinojen vahvistamista. Turvataitokasvatusta voidaan antaa eri ikä- ja kehitysvaiheissa eri tavoin. Tarkoitus on antaa lapselle keinoja ja taitoa suojella itseään ja puolustaa omia rajojaan. Turvataitokasvatuksessa on kuitenkin syytä tehdä selväksi, että vastuu väkivallasta on aina tekijällä. Väkivaltaa ei milloinkaan oikeuta se, että uhri ei ole voinut puolustautua.

Kiusaamisen ja muun väkivallan vastainen työ alkaa jo lapsen ollessa aivan pieni. Sitä voidaan tukea **neuvolassa** ja **varhaiskasvatuksessa**. Sosiaalihuoltolain mukaista **perhetyötä** voidaan kunnissa tehdä sosiaalipalveluna yhteistyössä neuvolan, varhaiskasvatuksen tai koulun kanssa. Kun kunta käyttää voimavaroja perhetyöhön ja muuhun ennaltaehkäisevään varhaiseen tukeen, tämä työ vähentää korjaavien palvelujen tarvetta, parantaa lasten ja perheiden elämänlaatua sekä antaa kokemuksia pärjäämisestä.

Väkivallan vastaisen työn tulisi olla sekä varhaiskasvatuksessa että koulussa systemaattista ja näkyvää.

Vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitojen kehittäminen on parasta väkivallan ehkäisyä.

Kun kasvattajat tukevat lapsen sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä ja ryhmässä toimimista, väkivaltaisen käytöksen riski pienenee merkittävästi.

Oppilaitosten yhteisöllisellä **oppilas- ja opiskeluhuoltotyöllä** on tärkeä rooli kiusaamisen ja muun väkivallan vastaisessa toiminnassa, väkivallan kohteiden hoidossa ja sen tekijöiden auttamisessa eroon tuhoisista käyttäytymismalleista. Useiden kymmenien kuntien alueella on myös **Ankkuritoimintaa**. Sen tarkoituksena on tukea ja auttaa 15–20-vuotiaita rikokseen syyllistyneitä nuoria rikoskierteen katkaisemisessa monialaisen työn keinoin. Useilla rikoksia tehneillä nuorilla on kokemuksia sekä väkivallan kohteeksi joutumisesta että väkivallan tekemisestä.

Kunta voi omassa **viestinnässään** edistää väkivallattomuutta näkyvästi ja proaktiivisesti. Turvallinen kunta, jossa kaikelle väkivallalle on ehkäisykeinot, on ylpeyden aihe.

Juttelukaveri on hyvä sana

"Voisivatko kuraattori ja psykologi olla aktiivisesti mukana koulun arjessa, etteivät olisi vaan omassa huoneessa?

Että tuntisivat nekin oppilaat, jotka eivät olisi 'asiakkaina'. Psykologille ja kuraattorille meneminen tuntuu leimaavalta. Menemisen kynnystä voisi madaltaa muuttamalla palvelujen nimeä, esimerkiksi 'juttelukaveri'."

Näkemys nuorten työpajasta

Miten tunnistaa lapsen kohdistuvaa väkivaltaa

Väkivalta ja hoidon sekä huolenpidon laiminlyönti ovat tutkitusti vakava riski lapsen ja nuoren kehitykselle. Ne vaarantavat myös oppimista ja hyvinvointia merkittävästi. Väkivalta jättää elämänmittaiset jäljet, ja lapsuudessa koetut haitalliset kokemukset ja hoidon laiminlyönti heikentävät terveyttä ja elämänlaatua aikuisuudessakin. Tutkimustulosten mukaan henkinen väkivalta ja hoidon laiminlyönti ovat lapsen kasvulle ja kehitykselle vähintään yhtä haitallista kuin fyysinen väkivalta ja kurittaminen.

Jos viranhaltijana tai työntekijänä epäilet lapsen kohdistuvaa väkivaltaa, velvollisuutesi on toimia ja tehdä ilmoitus poliisille tai lastensuojelulle.

Väkivallan ja hoidon laiminlyönnin tunnistaminen voi olla ammattilaisellekin vaikeaa, koska useimmat merkit ovat monitulkintaisia. Myös lapsen hätää voi olla vaikea kohdata. Siksi kunnan työntekijät tarvitsevat tietoa ja koulutusta lapsen kaltoinkohtelun tunnistamisesta ja siitä, miten tilanteessa toimitaan.

Epäily lapsen kokemasta fyysisestä tai henkisestä väkivallasta voi herätä ulkoisista merkeistä, olemuksesta ja käyttäytymisestä tai lapsessa näkyvistä pahoinpitelyn merkeistä.

On hyvä muistaa, ettei fyysinenkään pahoinpitely aina jätä näkyviä merkkejä.

LISÄTIETOA

Lue lisää siitä miten toimia, jos epäilee lapsen kohdanneen väkivaltaa

Useimmiten epäily syntyy lapsen kertoman perusteella. Tällöin on erittäin tärkeää kuulla lasta rauhallisessa tilanteessa ja ympäristössä. Esitä avoimia kysymyksiä: mitä on tapahtunut, kerro miten tilanne eteni, keitä oli paikalla, mitä he tekivät. Älä esitä johdattelevia kysymyksiä tyyliin "oliko siis niin, että..." tai "eikö ollutkin niin, että..." Tallenna keskustelu äänitteeksi tai kirjaa sanatarkasti, mitä kysyt ja mitä lapsi vastasi. Tarkoista muistiinpanoista tai tallenteesta on apua asian jatkoselvittelyssä.

Huomaa, että väkivaltaa kokenut lapsi ei välttämättä näytä juurikaan tunnereaktioita. Pieni lapsi ei välttämättä ymmärrä, mitä on tapahtunut, eikä pysty sitä mitenkään sanallistamaan.

Tukea väkivallan tunnistamiseen saa ja kannattaa aina pyytää esimerkiksi lastensuojelusta tai poliisilta.

Väkivaltaa lapsuudessaan kohdanneet nuoret ovat kertoneet, että aikuiset eivät joko osanneet tai uskaltaneet kysyä tarpeeksi perheen turvallisuudesta. Lapsena asiaa oli vaikeaa ottaa itse esille.

"Tunteet olivat ristiriitaisia: toisaalta halusi, että joku kysyisi. Samalla tunsin lojaliteettia omaa perhettäni kohtaan eikä halunnut vanhemmilleen vaikeuksia. Turhautuneena toivoi, että joku aikuinen olisi osannut poimia ahdistuneesta tai apaattisesta kehonkielestä signaaleja. Tunnistanut, että kotona asiat eivät olleet

ihan mallillaan. Kumartunut puoleen, kysynyt onko kaikki hyvin vai pelottaako sinua jokin”, kirjoittaja muistelee lapsuuttaan Ensi- ja turvakotien liiton blogissa teemalla Uskallankohan kertoa, jos et kestä kuulla?

Sinun tehtäväsi aikuisena on uskaltaa ottaa väkivalta puheeksi. Yksinkertaiset kysymykset ovat hyviä: Miten voit, ihan oikeasti? Painaako mieltäsi jokin asia, josta haluaisit kertoa? Pelottaako sinua? Miten sinulla menee vanhempien kanssa? Onko mielessäsi vielä jokin muu asia, josta voisimme jutella?

Huutokin on väkivaltaa

Mies ja noin kolmivuotias lapsi kävelevät parkkipaikalla, jossa on isoja lätäköitä. Lapsi yrittää väistellä niitä ja tulee kaukana miehen perässä. Mies huutaa: "Koeta nyt saatana tulla sieltä! Etkö vittu voi tulla, saatana!" Kielenkäyttö ja tilanteen tunnelma täyttävät henkisen väkivallan tunnusmerkistön.

Yksikin turvallinen aikuissuhde voi pelastaa

Vaikeissakin tilanteissa elävä lapsi tai nuori voi kasvaa tasapainoiseksi aikuiseksi, jos hän saa riittävää ja oikea-aikaista tukea.

- **Turvalliset aikuiset.** Yksikin turvallinen aikuissuhde voi pelastaa. Tärkeä henkilö voi – oman huoltajan lisäksi tai hänen sijastaan – olla esimerkiksi kunnan sosiaalityöntekijä, opettaja, valmentaja, harrastuksen ohjaaja tai nuorisotyöntekijä.
- **Kokemus pärjäämisestä.** Tämän kokemuksen voi saada koulusta, harrastuksesta tai ystäväpiiristä.
- **Oikea tieto.** Lapselle tai nuorelle tulee tarjota hänen ikä- ja kehitystasolleen sopivaa tietoa tilanteesta, hänen oikeuksistaan ja tukimahdollisuuksista silloin, kun lapsella tai hänen perheellään on sairauksia, toimeentulo-ongelmia tai muita vaikeuksia.
- **Tuki ja apu erityistilanteissa.** Lapsiystävällisessä kunnassa tehdään monialaista yhteistyötä eri toimijoiden kesken lapsen parhaaksi.

Nuorten kuolinsyissä korostuvat tapaturmat ja itsemurhat

Kun nuori ihminen kuolee, syynä useimmiten ei ole sairaus, vaan itsemurha, tapaturma tai onnettomuus. Kaikkiin näihin kunnat voivat vaikuttaa ennaltaehkäisevästi.

Eurooppalaisessa vertailussa nuorten itsemurhakuolleisuus on Suomessa korkea. Suomalaisten 15–24-vuotiaiden kuolemansyistä itsemurhien osuus on yli kolmannes.

Viime vuosina noin joka kymmenes itsemurhan tehnyt on ollut nuori.

Nuorten tautikuolleisuus on Suomessa yleisesti vähäistä, joten siksi tapaturmien ja itsemurhien suhteellinen osuus kaikista kuolemansyistä on suuri, 70–80 prosenttia.

Tutkimusten mukaan valtaosa itsemurhan tehneistä nuorista on puhunut aikeistaan. Jokainen tällainen hätähuuto, vaikka kuinka epämääräisesti tai vaimeasti ilmaistuna, on otettava vakavasti. Siihen on reagoitava heti. Ei ensi viikolla, ei ensi kuussa, vaan heti tänään.

LISÄTIETOA

Lue lisää tapaturma-aiesta

Lasten ja nuorten tapaturmainen kuolleisuus on vähentynyt merkittävästi 1970-luvulta. Tästä huolimatta tapaturmat ovat edelleen lasten ja nuorten yleisimpiä yksittäisiä kuolemansyitä ja aiheuttavat runsaasti sairaalahoidon tarvetta vuosittain. Kaikkiaan noin viidennes alle 25-vuotiaiden kuolemista on tapaturmaisista. Lasten ja nuorten toistuvien tapaturmien yhteydessä on tärkeää ottaa huomioon myös muut tilanteeseen mahdollisesti vaikuttavat taustatekijät, esimerkiksi lapsen sairaus tai väkivalta.

Eniten tapaturmaisista kuolemista ja terveyden menetyksiä alle 25-vuotiaille aiheutuu Suomessa tieliikenneonnettomuuksista, myrkytyksistä, hukkumisista, kaatumisista ja putoamisista. Kaikista tieliikenteessä menehtyneistä kaksi prosenttia ja loukkaantuneista kuusi prosenttia oli alle 15-vuotiaita. Nuorten, 15–24-vuotiaiden liikennekuolemien määrä on vähentynyt, mutta silti edelleen lähes joka kolmas tieliikenteessä loukkaantunut on nuori.

Lapsiystävällinen kunta tarkastelee kaikkia toimintojaan kokonaisvaltaisen turvallisuuskulttuurin näkökulmasta, jossa huomioidaan hyvinvointia ja turvallisuutta suojaavat ja vaarantavat tekijät. Lasten, nuorten ja perheiden helposti saatavilla olevat perus- ja mielenterveyspalvelut, liikennesuunnittelu, vaaranpaikkojen ja riskitilanteiden tunnistaminen ja aktiivinen viestintä sekä puheeksiotto kiusaamisesta, muusta väkivallasta ja seksuaalisesta häirinnästä luovat turvallista kuntaa kaikille.

KYSYMYS

Voisiko kunta kysyä nuorilta, millaisia vaaranpaikkoja he ovat itse huomanneet

1. teillä, radoilla, kevyen liikenteen väylillä?
2. silloilla, rannoilla, veden äärellä?
3. rakennuksissa?
4. puistoissa, asemilla, ulkotiloissa?

YHTEYSTIEDOT

Lisätietoa Lapsiystävällinen kunta -mallista

Sanna Koskinen, Erityisasiantuntija

sanna.koskinen@unicef.fi, 050 576 2293

Johanna Laaja, Erityisasiantuntija

johanna.laaja@unicef.fi, 040 721 1515

Mikael Malkamäki, Koordinaattori

mikael.malkamaki@unicef.fi, 050 442 5242